

VADOVĖLIO LAIKAS 11 – ISTORIJOS VADOVĖLIS XI KLASEI (I –II DALYS) RANKRAŠČIO TURINIO RECENZIJĄ

Recenzuota Igno Kąplerio, Rimvydo Laužiko, Antano Meišto, Karolio Mickevičiaus, Mindaugo Žolyno (leidykla Briedis, Vilnius) parengto vadovėlio *Laikas 11 – istorijos vadovėlis XI klasei* rankraščio I (145 p.) ir II dalis (127 p.) su iliustracine medžiaga (45 p.).

Vadovėlis skirtas 11 (gimnazijų III) klasės mokiniams istorijos kurso mokymui, tačiau rengiant vadovėlį nėra nuoseklaus vadovavimosi *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiomis programomis ir bendrojo išsilavinimo standartais XI–XII klasėms*, pernelyg mažas dėmesys skirtas vadovėlio pritaikomumui mokymo procese. Pirmoje recenzijoje, pateiktoje gegužės 5 d., nurodyta gana nemažas skaičius dalykinių klaidų. Tačiau ypač nemaloniai nuteikia vadovėlio metodinis parengimas. Svarbesni trūkumai dar kartą akcentuojami:

- Vadovėlio pradžioje nėra įvado, kuris supažindintų mokinius ir mokytojus, kaip dirbti su pateikiamu vadovėliu.
- Nėra įvadų prieš skyrius, kurie pateiktų dėstomos medžiagos anotavimą.
- Prieš dėstant temą nepateikiami mokymosi tikslai, kurie padeda mokiniams suprasti, ką jie turės išmokti nagrinėdami naują temą.
- Skyrių pabaigoje nėra klausimyno, kuris padėtų mokiniui įsivertinti savo pasiekimus.
- Skyrių pabaigoje nėra literatūros sąrašo, kuris mokiniui padėtų gilintis į vadovėlyje pateiktas temas, bei stinga nuorodų į kitus informacinius šaltinius.
- Daugumos temų klausimų ir užduočių formuluotėse neiškeliamos problemos, nėra klausimų, kurie skatintų mokinius savarankiškai ieškoti atsakymo, tyrinėti ir mokyti.
- Kontroliniai klausimai po kiekvienu pasakojimu dažnu atveju gana primityvūs, reikalaujantys tik tekstinės medžiagos atkartojimo, tokio pat pobūdžio užduotis mokiniai jau atlikinėjo mokydamiesi 7 – 9 klasės kursą: vardijo priežastis, grupavo jas į teigiamas ir neigiamas, ieškojo žemėlapyje šalių, miestų, naujai atrastų žemių ir pan.
- Vadovėlyje yra klausimų, kurie jau buvę žemesnio koncentro vadovėliuose, pav., VIII skyriaus 2 tema 2. klausimas: *Paaiškind I. Kanto suformuluotą Apšvietos šūki: „Išdrįsk būt protingas! Turėk drąsos pats naudotis savo protu“ (palyginti: Laikas 9 kl.)*. Tokio pobūdžio pasikartojimų vadovėlyje yra ir daugiau. Tai tikrai nėra etiška ir dėstančių mokytojų, ir mokinių atžvilgiu.
- Nėra kūrybinių užduočių, mažai lyginamojo pobūdžio užduočių.
- Nevienodas šaltinių, kurie praplečia pasakojimo teksto informaciją, skaičius. Prie kai kurių temų nėra pasakojimo tekstą papildančių šaltinių arba pateikiama tik po vieną

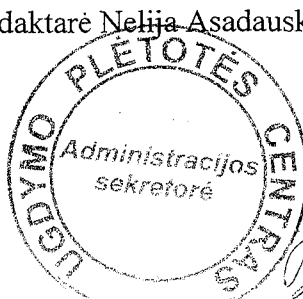
KOPIJA TIKRA

šaltinį (pvz., IV skyrius *Lietuvos priešistorė* 1 tema *ūkio raida* – nėra nei vieno šaltinio, 2 tema *nuo baltų iki lietuvių tautos susidarymo* – 1 šaltinis, 3 tema *visuomenė ir dvasinis pasaulis* – 1 šaltinis, IX skyrius *Viduramžių Lietuva* 1 tema *Lietuvos valstybės sukūrimas* – 1 šaltinis, 3 tema – 1 šaltinis). Dalykinės medžiagos turinio teminio pateikimo atžvilgiu IV skyriaus pasakojimo tekstai itin vertingi, tuo tarpu klausimai ir užduotys sudarytos netinkamai, jos pernelyg lengvos 11 klasės mokiniams.

- Bendrai vadovėlyje pernelyg mažai užduočių, kurios skatintų mokinius pamokoje kritiškai mąstyti, spręsti problemas, diskutuoti, kūrybiškai dirbti ir pan.
- Gana keistai atrodo dažnai pateikiama tokia užduoties formulė: *išnagrinėk šaltinį* (pavyzdžiui, žr. p. 253 6 užduotis: *išnagrinėk 1 šalt. Kokius Rusijos tikslus ATR atskleidžia šis dokumentas?*). Kokiais aspektais šaltinį nagrinėti nei mokytojui, nei mokiniui neaišku.
- Vadovėlio užduotys labai ribotai sudaro galimybes rinktis mokiniams tinkamas mokymosi strategijas – vadovėlio užduotys orientuotos tik į pateikto teksto informacijos atkartojimą.
- Vadovėlyje nėra užduočių, skatinančių naują mokomąją medžiagą sieti su anksčiau įgytomis žiniomis ir gebėjimais. Vadovėlio medžiaga tik fragmentiškai sudaro sąlygas mokiniams stebėti mokymosi procesą ir įsivertinti savo pasiekimus.

Išvada: pateiktas vertinti vadovėlio rankraštis atitinka *Mokyklų aprūpinimo bendrojo lavinimo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarkos aprašo* (Žin., 2009 Nr. 61–2450) 5 punkte nurodytus pagrindinius reikalavimus, tačiau dėl paliktų vadovėlyje metodinio parengimo spragų mokiniai neįgis gebėjimų jungti istorinius faktus į prasmingą visumą, nustatyti reiškinių priežastis, padarinius, kitus tarpusavio ryšius, nagrinėti, kritiškai vertinti ir interpretuoti istorinius šaltinius ir istorikų tekstus, diskutuoti istorinėmis temomis ir argumentuoti savo teiginius. Šio darbo organizavimo krūvis teks mokytojui, naudojančiam šį vadovėlį. Iš pateikto vertinti rankraščio matyti, kad jame bus atkartota 7-9 klasėse išmokta istorijos informacija, bet ši medžiaga nepadės mokiniams įgyti būtinų išplėstiniame istorijos kurse reikiamų žinių, neugdys poreikio analizuoti, mąstyti, daryti išvadas, ieškoti informacijos papildomuose informaciniuose šaltiniuose. Reikėtų iš esmės pertvarkyti vadovėlio metodinę struktūrą, kad vadovėlis tenkintų šiuolaikinio mokinio poreikius ir šiandieninius didaktikos reikalavimus.

Humanitarinių mokslų daktarė Nelija Asadauskienė 2010 m. birželio 08 d.

KOPIJA TIKRA
2010-06-08

Istorijos vadovėlio 11 – ai klasei rankraščio turinio recenzija

Vertinti pateiktą I. Kaplerio, R. Laužilo, A. Meišto, K. Mickevičiaus, M. Žolyno vadovėlio 11 klasei rankraštį (toliau – vadovėlis) sudaro trys dalys (leidykla „Briedis“). Pirmojoje dalyje (145 psl.) pateiktas vadovėlio turinys, skyrius „Kas yra istorija?“, o kituose skyriuose nagrinėjama priešistorė, Senovės Rytų civilizacijos, viduramžiai ir baigiama skyriumi „Brandieji ir vėlyvieji viduramžiai Europoje“. Antroji dalis (127 psl.) pradedama skyriumi „Naujųjų laikų pradžia“, toliau nagrinėjamas absoliutizmas iki revoliucijų, viduramžių Lietuva ir baigiama skyriumi „LDK Abiejų Tautų Respublikoje“. Trečioje dalyje (45 psl.) pateiktos iliustracijos („Laikas 11 – istorijos vadovėlis XI klasei (I ir II dalys) Iliustracinė medžiaga“).

Vertinamas rankraštis atitinka pagrindinius vadovėlio turiniui keliamus reikalavimus. Jis skirtas 11 klasės mokiniams, pateikta mokomoji medžiaga dera su „Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose“ (toliau – Bendrosios programos) (2002) apibrėžtu istorijos ugdymo turiniu. Vadovėlis turi metodinę sąrangą, tačiau ji neišbaigta, o jame pateiktos užduotys tik iš dalies padeda mokiniams ugdytis žinias ir gebėjimus. Vadovėlio privalumas, kad jame pateikta mokomoji medžiaga atitinka pagrindines demokratinės visuomenės ir Lietuvos valstybės vertybes.

Reikėtų pažymėti, kad vadovėlyje nėra pratarmės, kurioje mokiniams būtų paaiškinta, kuo bus naudingi vieni ar kiti vadovėlio metodinės sąrangos elementai dirbant su vadovėliu savarankiškai ir mokantis istorijos. Taip pat pasigendama temos tikslų paaiškinimo, nes tai padėtų mokiniams efektyviau mokytis.

Šis istorijos vadovėlis 11 klasei suskirstytas į X skyrių, kuriuos sudaro paragrafai. Paragrafai sudaryti iš temų. Paragrafų gale pareikiamos tekste paaiškinamos sąvokos, pateikiami šaltiniai, klausimai ir užduotys. Perėjimo į kitą skyrių nėra, nebaigiama pakartojimo tema ar pakartojimo užduotimis.

Pateiktame recenzuoti vadovėlio rankraštyje iliustracinė medžiaga pateikta atskirai. Nesuprantamas autorių motyvas iš vadovėlio išimti iliustracijas ir pateikti atskiroje knygoje. Knygoje nėra pratarmės ar įvado, kuriame būtų paaiškinimas, kodėl iliustracijos atskiroje knygoje, nėra metodinių rekomendacijų, kaip dirbti su iliustracijomis, taip pat neaišku, kaip šią knygą mokiniai galės įsigyti – atskirai ar tik kartu su vadovėliu.

Vadovėlyje nesutvarkyta nuorodų sistema – tekste nėra nuorodų į iliustracijas, taip pat jos nenaudojamos klausimuose bei užduotyse. Iškyla klausimas, kada vaikai turi naudoti iliustracijas ir kokiam tikslui? Iliustracijos išdėstytos ne pagal temoje kalbamų įvykių eigą, bet chaotiškai, pvz., „Senovės Graikija: nuo Kretos civilizacijos iki Aleksandro Makedoniečio imperijos“ paragrafą (39

– 45 psl., I dalis) baigia tema „Aleksandro Makedoniečio imperija“ (42–43 psl., I dalis), o iliustracija „Aleksandro Makedoniečio nukariavimai“ yra pirma, nors turėtų būti paskutinė (8 psl., Iliustracinė medžiaga). Taip pat reikėtų pažymėti, kad vaizdinė medžiaga atlieka tik iliustruojamąją funkciją, kai kurių iliustracijų kokybė bloga, su neįskaitomais įrašais, jos vos išžiūrimos, pvz.: 1, 5 pav. 10 psl., 6 pav. 34 psl., 5 pav. 37 psl., 4 pav. 43 psl. (Iliustracinė medžiaga).

Toliau kalbant apie iliustracijas, norėčiau pastebėti, kad vaizdinė medžiaga turėtų atitikti mokymosi objektą, reiškinį, iliustracijos bei fotografijos turėtų būti tiksliai parinktos, tačiau šiame vadovėlyje kartais to pasigendama. Pavyzdžiui, 1.2. paragrafe „Istorijos šaltiniai ir tyrimai“ pateikta 1 iliustracija „Istorinės klastotės pavyzdys – Vaidevučio vėliava“ (3 psl., Iliustracinė medžiaga). Tekste Vaidevučio vėliava neminima, tad neaišku, ką norėta pasakyti: ar, kad autoriai patys kaip pavyzdį įdėjo perpieštą vėliavos fragmentą, ar tai, kad Vaidevučio vėliavos atvaizdas, paskelbtas Simono Grunau apie 1510–1526 m. rašytoje „Prūsijos kronikoje“, autentiškumas neįrodomas? O gal turėta omenyje kas kita? Arba 3.5. paragrafe „Krikščionybės atsiradimas“ pareikta 4 iliustracija „Krikščionybės simboliai – žuvis ir inkaras“ (12 psl., Iliustracinė medžiaga). Naudingas būtų simbolių paaiškinimas, nes tekste apie krikščionybės simboliką nekalbama.

Vadovėlio medžiaga aprėpia Bendrosiose programose apibrėžtą istorijos mokymo tematiką, nors neišvengiama šalutinės ir nereikalingos medžiagos. Vadovėlyje pasitaiko paskiros informacijos, datų, pavadinimų ir vardų, kurie mažai prisideda prie Bendrosiose programose apibrėžtų mokinių žinių ir gebėjimų ugdymo. Pavyzdžiui, 1.1. paragrafe „Istorijos mokslas“ rašoma, kad žodis „istorija“ lietuvių kalboje aptinkamas 1573 m. parengtoje rankraštinėje Volfenbiutelio postilėje (4 psl. I dalis). Šis lietuvių kalbos istorijos dokumentas, liudijantis rašomosios kalbos formavimosi procesą, labiau svarbus lituanistikos istorijai.

Šį vadovėlį galėčiau apibūdinti kaip istorijos konspektą arba skaitinius, nes vadovėlyje nėra balanso tarp autorinio teksto ir pateikiamų istorijos šaltinių. Pvz., X skyriaus „LDK Abiejų Tautų respublikoje“ 4 paragrafo *LDK kultūra nuo baroko iki Apšvietos* autorinį tekstą be sąvokų ir klausimų sudaro beveik 5 puslapiai, o šaltinis tik vienas (259–264 psl., II dalis).

Darbas su rašytiniais istorijos šaltiniais taip pat kai kuriose vietose yra problemiškas, nes dažnai vadovėlyje pateikti istorijos šaltiniai klausimuose ir užduotyse nepanaudojami. Pvz., rašytiniai šaltiniai pirmoje dalyje: p. 8–9 (1 šaltinis), p. 25 (1 šaltinis), p. 44–45 (1–2 šaltiniai); antroje dalyje: p. 183–184 (1–3 šaltiniai), p. 224 (1 šaltinis). Šioje vietoje iškyla dar viena problema: kiek vadovėlyje pateikiamos užduotys ir veiklos skatina naują mokomąją medžiagą sieti su anksčiau įgytomis mokinių žiniomis ir gebėjimais? Deja, vadovėlyje stokojama užduočių ir veiklos, kurios reikalautų iš mokinių susieti naują informaciją su jau turimomis žiniomis ar plėtoti

anksčiau išsiugdytus gebėjimus. Pasigendama užduočių, klausimų, kurie skatintų mokinių interpretuoti, pateikti savo požiūrį.

Suabejočiau, ar vadovėlyje kaip šaltinį reikėtų naudoti interviu iš periodinės spaudos, pvz., laikraštis „Šeimininkė“ (9 psl., I dalis). Gal reikėjo istoriko prof. Egidijaus Aleksandravičiaus pasisakymų paieškoti mokslinėje spaudoje ar literatūroje?

Reikėtų pažymėti, kad vadovėlis perkrautas sąvokomis – dažniausiai paragrafe jų būna per dešimt. Yra paragrafas „rekordininkas“, kuriame net 19 sąvokų (23–24 psl., I dalis). Ar reikia tiek sąvokų su kuriomis mokiniai jau susipažino mokydami pagrindinėje mokykloje? Tik viename paragrafe yra 4 sąvokos (263 psl., II knyga).

Dalis 11 klasės vadovėlio teksto, šaltinių, klausimų ir užduočių, iliustracijų paimta iš I. Kaplerio, A. Meišto, K. Mickevičiaus, R. Ramanausko, K. Raškausko, L. Steponavičienės, Ž. Tamkutonytės-Mikailienės vadovėlio „Laikas“ 8 klasei.

Norėdama tai atskleisti, palyginsiu I. Kaplerio, R. Laužilo, A. Meišto, K. Mickevičiaus, M. Žolyno vadovėlio „Laikas“ 11 klasei rankraštį ir I. Kaplerio, A. Meišto, K. Mickevičiaus, R. Ramanausko, K. Raškausko, L. Steponavičienės, Ž. Tamkutonytės-Mikailienės vadovėlių „Laikas“ 8 klasei (toliau – vadovėlis 8 klasei).

Vadovėlis 11 klasei vietomis nurašytas iš vadovėlio 8 klasei, kai kur pakeičiant, praleidžiant kai kuriuos žodžius (skirtumai patamsinti), pvz.:

11 klasės vadovėlis: „Prie karaliaus dvaro įsteigta mokykla, kurioje geriausi mokiniai rengti dvasininkais ir mokytojais. Ji tapo svarbiausiu Vakarų Europos kultūros centru. Neregėtą tais laikais kultūros suklestėjimą istorikai pavadino Karolingų atgimimu“ (11 klasė, I dalis 105 p. „Karolingų atgimimas“);

8 klasės vadovėlis: „Prie karaliaus dvaro įsteigta mokykla, kurioje geriausi mokiniai rengti dvasininkais ir mokytojais. Ji tapo svarbiausiu Vakarų Europos kultūros centru. Neregėtą tais laikais kultūros *ir mokslo* suklestėjimą istorikai pavadino Karolingų atgimimu“ (8 klasė, I dalis, 22 psl. „Karolingų atgimimas“).

Perrašytas tekstas 11 klasei kai kur sutrumpintas, supaprastintas, o 8 klasės – sudėtingesnis (skirtumai patamsinti), pvz. :

11 klasės vadovėlis: „Karolis Didysis nukariavo didžiulę Vakarų Europos teritoriją. Pavergtus pagoniškus kraštus jis vertė priimti krikščionybę“ (11 klasė, I dalis, 104 psl.);

8 klasės vadovėlis: „Per trumpą laiką Karolio vadovaujamos armijos užgrobė didžiulę Vakarų Europos teritoriją. *Iš arabų atkariavo šiaurinę Ispanijos dalį. Šis laimėjimas laikomas beveik tris amžius trukusios rekonkistos – Ispanijos atkovojo ir musulmonų – pradžia.* Pagoniškus kraštus Karolis vertė priimti krikščionybę“ (8 klasė, I dalis, 21 psl.).

KOPIJAVIKRA

Dalis klausimų ir užduočių 11 klasės vadovėliui paimta iš 8 klasės vadovėlio, pvz., 11 klasės temai „Karolio Didžiojo imperija ir Europos valstybių įkūrimas“ skirti 4 klausimai ir užduotys (11 klasė, I dalis, 108 psl.), kurių 3 yra visiškai tokie pat kaip 8 klasės temos „Karolis Didysis – Europos įkūrėjas“ klausimai (8 klasė, I dalis, 23 psl.). 8 klasės vadovėlyje šiai temai skiriami 8 klausimai, kai kurie klausimai sunkesni nei 11 klasei, pvz.:

11 klasės vadovėlis: „Išnagrinėk žemėlapi ir nustatyk, kurių dabartinių valstybių teritorijas apėmė Karolio Didžiojo imperija“ (11 klasė, I dalis, 108 psl., 1 kl.).

8 klasės vadovėlis: „Nustatyk, kurių dabartinių valstybių teritorijas apėmė Karolio Didžiojo imperija. Kokių pokyčių įvyko Karolio vaikaičiams pasirašius Verdeno sutartį“ (8 klasė, I dalis, 23 psl., 1 kl.).

11 klasės vadovėlio temai „Katalikų bažnyčios galia viduramžiais“ skirti 2 šaltiniai (11 klasė, I dalis 126 -127 psl.), jie paimti iš 8 klasės vadovėlio temos „Kas viršesnis – popiežius ar imperatorius?“ (8 klasė, I dalis, 50 -51 psl.).

11 klasės vadovėlio visos paragrafo „Feodalizmas ir luominė viduramžių visuomenė“ iliustracijos (11 klasė, Iliustracijų knyga, 20 psl.) paimtos iš 8 klasės vadovėlio skyriaus „Krikščioniškasis viduramžių pasaulis“ (8 klasė, I dalis, 36 – 47 psl.).

Pateikiant vertinti vadovėlių autoriams reikėjo atidžiau perskaityti parengtą tekstą, ištaisyti smulkius netikslumus, netgi tokius, kaip <...> Jų valdžia buvo nepatenkina polio piliečių dauguma – nekilmingi laisvieji vyrai“ (41 psl., I dalis); <...> Sokrato mokinys Platonas ištisa filosofijos sistemą, kuria rėmėsi vėlesni Europos filosofai (48 psl., I dalis); <...> olimpinės žaidynės – kadais pradėtos engti Graikijoje (50 psl. I dalis).

Išvada: pateiktas vertinti vadovėlis atitinka *Mokyklų aprūpinimo bendrojo lavinimo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarkos aprašo* (Žin., 2009 Nr. 61–2450) 5 punkte nurodytus reikalavimus.

Nijolė Selvestravičiūtė Grybovienė

2010 m. birželio 3 d.

KUPIJA LIKRA
Jonty Avizdūnė
2010-06-08